

ΣΤΑΥΡΟΣ Ε. ΚΑΛΑΝΤΖΑΚΗΣ

ΟΜ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

**«Ο ΟΡΘΟΣ ΤΡΟΠΟΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗΣ ΤΗΣ
ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ»**

Περίληψη

Το παρόν άρθρο πραγματεύεται το θεολογικοεπιστημονικό θέμα της περιφρόνησης του Ιερού Βιβλίου της Παλαιάς Διαθήκης και την απόρριψή της από ορισμένους κύκλους, η οποία οφείλεται σε είτε σε άγνοια είτε σε παρανόηση των λεγομένων της ή και σε ιδεοληπτικές αντιλήψεις. Παράλληλα παρουσιάζεται ο ορθός τρόπος προσέγγισης και κατανόησής της. Το κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης αντιμετωπίζεται από τους αρνητές της, χωρίς αντικειμενική ιστορική τεκμηρίωση και με ηθικιστικά κριτήρια. Ωστόσο, η Παλαιά Διαθήκη, που αποτελεί μαζί με την Καινή Διαθήκη πηγές της θείας Αποκάλυψης, καταδεικνύει με συμβολικό τρόπο τη σωτηριώδη παντοδυναμία του Θεού και την ιδιαίτερη σχέση Του με τον λαό Του. Παρουσιάζει δεδομένα μιας πρωτοχριστιανικής εποχής και αντανακλά μια προεπιστημονική γνώση περί του κόσμου και της ζωής, γεγονός που σημαίνει ότι απαιτείται να ερμηνεύεται κατά το θεολογικό πνεύμα των κειμένων του. Ως θεόπνευστο, το βιβλίο της Παλαιάς Διαθήκης έχει απόλυτο θεολογικό κύρος, είναι απολύτως αξιόπιστο, ενώ χαρακτηρίζεται από υψηλού επιπέδου διαχρονική και αναλλοίωτη αυθεντία.

Abstract

This article deals with the theological-scientific issue of the contempt of the Holy Book of the Old Testament and its rejection by certain circles, which is due to either ignorance or misunderstanding of what is being said or ideological perceptions. At the same time, the correct way of approaching and understanding it is presented. The text of the Old Testament is treated by its deniers, without objective historical documentation and with ethical criteria. However, the Old Testament, which together with the New Testament is the sources of the divine Revelation, symbolically demonstrates the saving omnipotence of God and His special relationship with His people. It presents data from an early Christian era and reflects a

pre-scientific knowledge of the world and life, which means that it needs to be interpreted in the theological spirit of its texts. As divinely inspired, the book of the Old Testament has absolute theological validity, is absolutely reliable, and is characterized by a high level of timeless and unchanging authority.

Είναι γνωστό, ότι η θεμελιώδης ιερά Βίβλος του Χριστιανισμού, η Αγία Γραφή, απορτίζεται από τα βιβλία της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης, στα οποία καταγράφεται ο λόγος του Θεού, όπως αποκαλύφθηκε στους ιερούς συγγραφείς του και δι' αυτών ανακοινώθηκε στους ανθρώπους. Με άλλους λόγους, αμφότερες οι Διαθήκες αυτές εμπεριέχουν, σύμφωνα με την ορθόδοξη χριστιανική Εκκλησία και Θεολογία, την υπερφυσική αποκάλυψη του Θεού και του θελήματός του και συνετέθησαν κατ' έμπνευση του Αγίου Πνεύματος από πρόσωπα της θείας επιλογής. Ως θεόπνευστα, λοιπόν, τα βιβλία τους είναι απολύτως αξιόπιστα και ως εκ τούτου περιβεβλημένα με υψίστη αυθεντία και απόλυτο κύρος, που τα καθιστούν άξια απεριόριστου σεβασμού δια μέσου των γενεών και αναλλοίωτα ανά τους αιώνες.

Παρότι η θεώρηση αυτή είναι δεδομένη και συνιστά θεμέλιο της χριστιανικής μας πίστεως και διδασκαλίας, εντούτοις ως προς την πρώτη από τις δύο Διαθήκες, την Παλαιά, δημιουργήθηκε ενωρίς ένα κλίμα παρεξήγησης, λόγω της ιουδαϊκής της προέλευσης. Και τούτο εντελώς αδικαιολόγητα, αφού, όπως γνωρίζουμε, η χριστιανική Εκκλησία αναπτύχθηκε στο έδαφος της θρησκείας του Ιουδαϊσμού και διείδε στη διδασκαλία των ιερών γραφών του την προπαρασκευή της, με συνέπεια να τις εντάξει με την ονομασία «Παλαιά Διαθήκη» - κατ' αντιδιαστολή προς τις ιερές γραφές του Χριστιανισμού, την «Καινή Διαθήκη» - στο σώμα της Αγίας Γραφής.

Έτσι η Π. Διαθήκη ήδη από την πρώιμη χριστιανική εποχή (β' αι. μ.Χ.) κατέστη κατά καιρούς αντικείμενο αμφισβητήσεων και επιθέσεων, ενίοτε έντονων, κυρίως από μέρους της αίρεσης των Γνωστικών με το Μαρκίωνα, αλλά και των Μανιχαίων, που κατέληγαν στην απόρριψή της. Κίνητρο της αμφισβήτησής τους ήταν η αδυναμία κατανόησης του περιεχομένου της ιεράς αυτής ιουδαϊκής Βίβλου ως εννοιολογικά συνδεδεμένου και θεολογικά συνυφασμένου με το περιεχόμενο της Κ. Διαθήκης. Ήταν αδιανόητη γι' αυτούς η συμπερίληψη της Παλαιάς ομού με την Καινή στην Αγία Γραφή της Εκκλησίας μας, επειδή θεωρούσαν ότι εμπεριείχε απλώς την ιστορία ενός λαού, του ισραηλιτικού - και όχι την μέσω αυτού ιστορία της σωτηρίας των ανθρώπων - , την οποία κατηύθυνε ένας Θεός, διαφορετι-

κός δήθεν απ' αυτόν, που κατηύθυνε την ιστορία του χριστιανικού λαού. Αρνούνταν, ως εκ τούτου, τη θεοπνευστία της και, κινούμενοι στη σφαίρα της κακοδοξίας και της αίρεσης, απαιτούσαν τον εξοβελισμό της από την Εκκλησία.

Ανάλογες αμφισβητήσεις διατυπώθηκαν και στους νεότερους χρόνους με κίνητρα όμως μάλλον ιδεολογικά και φυλετικά ή εθνικιστικά, παρά αιρετικά. Αυτοί που τις διατύπωσαν ήταν αφ' ενός μεν κύκλοι ορθολογιστών προτεσταντών θεολόγων, με περισσότερο γνωστούς τους Adolf von Harnack και Friedrich Delitzsch, σφοδρούς πολέμιους της Π. Διαθήκης, και αφ' ετέρου οι αυτοαποκληθέντες «Γερμανοί Χριστιανοί» (Deutsche Christen), ακραιφνείς οπαδοί του Ναζισμού και φανατικοί αντισημίτες. Οι τελευταίοι αυτοί, που εκπροσωπούσαν μια συγκρητιστική πολιτικο-θρησκευτική κίνηση με έντονο ρατσιστικό υπόβαθρο, εμφανίσθηκαν στα χρόνια της ναζιστικής Γερμανίας, με κύριο εκπρόσωπό τους τον Dr. Reinhold Krause. Εμπορούμενοι από τη ναζιστική γερμανική ιδεολογία και τις ρατσιστικές φυλετικές αντιλήψεις περί άριας φυλής, εκφράζονταν με πρωτοφανή σκληρότητα κατά της Π. Διαθήκης. Αυτή την πολεμική συνέχισαν μετέπειτα και συνεχίζουν μέχρι σήμερα στη Γερμανία διάφορες νεοπαγανιστικές και νεοναζιστικές ομάδες, που συγκροτούν την αποκαλούμενη «Κίνηση της Γερμανικής Πίστεως» [Deutsche Glaubensbewegung]. Στόχος των ως άνω αρνητών της Π. Διαθήκης ήταν φυσικά η απόρριψή της, που δεν επιτεύχθηκε βέβαια, αλλά και δεν έπαυσε να δραστηριοποιεί ακόμη και σήμερα αρκετούς, οι οποίοι κινούνται από εθνοφυλετικό πάθος για την επίτευξή του.

Είναι πράγματι γεγονός αναμφισβήτητο, ότι τον τελευταίο καιρό πληθαίνουν και στη χώρα μας οι φωνές εκείνων που, όχι κατ' ανάγκη για τους ίδιους με τους προηγούμενους πολέμιους της λόγους, επιτίθενται στην Π. Διαθήκη, διατυπώνοντας απαξιωτικές και προσβλητικές κρίσεις. Σ' αυτούς συγκαταλέγονται κυρίως οι θιασώτες της αρχαίας ελληνικής θρησκείας, οι γνωστοί Δωδεκαθεϊστές. Αυτές οι κρίσεις, που επιδιώκουν ασφαλώς την υποτίμηση και υποβάθμιση του περιεχομένου της και κατά συνέπεια τον εξοβελισμό της από την Εκκλησία και την Εκπαίδευση, οφείλονται συχνά σε άγνοια, παρανόηση, προκατάληψη, ιδεοληψία, υπερβολή ή σύγχυση. Και αυτό συμβαίνει, επειδή οι απλοί πιστοί χριστιανοί στερούνται της απαραίτητης πληροφόρησης ως προς το περιεχόμενο της Παλαιάς και την άρρηκτη θεολογική σχέση του μ' εκείνο της Καινής και έχουν προφανώς ανεπαρκή γνώση των βασικών αληθειών της χριστιανικής μας πίστεως. Δεν είναι όμως μόνον οι απλοί χριστιανοί, που είτε δικαιολογημένα είτε αδικαιολόγητα, έχουν αυτή την άγνοια. Είναι δυστυχώς και ορισμένοι θεολόγοι, λαϊκοί και κληρικοί, οι οποίοι επιδεικνύουν, ηθελημένα ή μη, ανεπίτρεπτη ημιμάθεια, όταν, στα πλαίσια ενός δήθεν εκσυγχρονιστικού πνεύματος ή ενός υπερβάλλοντος ζήλου για άλλα κείμενα της εκκλησιαστικής μας γραμματείας, όπως πατερι-

κά, λειτουργικά, ασκητικά κ.ά., διαστρεβλώνουν την αλήθεια για το πώς η Εκκλησία μας ερμήνευσε εξ αρχής την Παλαιά και για ποιους λόγους την προέταξε της Καινής στο σώμα της Αγίας Γραφής. Έτσι το κείμενο της δεινοπαθεί στα χέρια τους, γιατί αντιμετωπίζεται ανεξάρτητα από τη θεολογική του συνάφεια με κριτήρια ηθικιστικά και προπάντων χωρίς ιστορική τεκμηρίωση.

Είναι λοιπόν οδυνηρό, οι σύγχρονοι χριστιανοί επικριτές της να αγνοούν τους δύο τουλάχιστον βασικούς λόγους, που επικαλείται η Εκκλησία μας για την ενσωμάτωση της Π. Διαθήκης στην Αγία Γραφή. Ο πρώτος εξ αυτών είναι ότι στο υπόβαθρο της ιεράς ιστορίας της Π. Διαθήκης ανιχνεύεται η ιστορία της σωτηρίας του ανθρωπίνου γένους, η οποία αποκορυφώνεται στο πρόσωπο του Μεσσία Ιησού Χριστού. Ο δεύτερος είναι ότι υπήρξε η Βίβλος, που χρησιμοποίησε ο ίδιος ο Ιησούς στη διδασκαλία του, οι μαθητές του και ακολούθως η αρχέγονη Εκκλησία, η οποία εξ αρχής γνώριζε ότι, για την κατανόηση της Καινής, ήταν απαραίτητη η γνώση της Παλαιάς, η οποία αποτελεί την προϊστορία της.

Παρεξηγήσεις ασφαλώς μπορούν να δημιουργηθούν, με ευκολία μάλιστα, στον ανυποψίαστο χριστιανό αναγνώστη, από τη μελέτη της Π. Διαθήκης, όπου με απίστευτη απλότητα και ειλικρίνεια και κυρίως χωρίς καμμία πρόθεση απόκρυψης και της παραμικρής λεπτομέρειας καταγράφονται σε ορισμένες σελίδες της μεταξύ άλλων: α) Ιστορίες προσώπων, που σκανδαλίζουν μάλλον με την αμαρτωλή διαγωγή τους, παρά οικοδομούν. β) Γεγονότα, που περιγράφουν με ιδιαίτερη αγριότητα και βαναυσότητα τη συμπεριφορά του αρχαίου Ισραήλ προς τα ειδωλολατρικά έθνη της Χαναάν. γ) Επίμαχες διατάξεις της μωσαϊκής νομοθεσίας και άλλες εκφράσεις, που διέπονται από πνεύμα σκληρότητας και εκδίκησης. δ) Αφηγήσεις, που εκ πρώτης όψεως δίδουν την εντύπωση μιας μυθολογικής ή φανταστικής περιγραφής, ή που διακρίνονται για την υπερβολή τους.

Αυτές οι καταγραφές, όπως είναι εύλογο, προσκρούουν στην ηθική του συνείδηση και η πιθανότητα σκανδαλισμού του καθίσταται αναπόφευκτη. Αν μάλιστα συγκρίνει το λόγο της Παλαιάς με το λόγο της Καινής, απ' όπου απουσιάζουν τέτοιου είδους καταγραφές, τότε κατ' ανάγκην θα οδηγηθεί στη σκέψη ότι ο Θεός της Παλαιάς είναι όντως σκληρός, εκδικητικός,μισαλλόδοξος και ανεκτικός σε πράξεις βίας και ανηθικότητας και, επομένως, βρίσκεται σε πλήρη αντίθεση με το Θεό της αγάπης, της ευσπλαχνίας και της συγγνώμης της Καινής.

Τι συμβαίνει όμως στην πραγματικότητα; Πώς εξηγούνται αυτές οι προκλητικές καταγραφές της Π. Διαθήκης και πώς κατανοείται ορθώς ο θείος λόγος που εμπεριέχεται σ' αυτές;

Π ρ ώ τ ο ν, ως προς τις ιστορίες των προσώπων που σκανδαλίζουν, προκαλώντας με την αμαρτωλή διαγωγή τους, καθώς εμπλέκονται σε ανήθικες πράξεις απάτης, ψεύδους, μοιχείας, αιμομιξίας, φόνου κ.ά. Αυτές κατανοούνται εντός του πνεύματος της βραδείας και προοδευτικής αποκαλύψεως των σωτηριωδών θείων αληθειών, που συντελείται στην Π. Διαθήκη. Αυτό είχε άμεση συνέπεια και στους υπό ανάπτυξη απαιδέυτους ανθρώπους, που ζούσαν στην υποτυπώδη πρωτοκοινωνία της, οι οποίοι ακολουθούσαν ανάλογη βραδεία και σταδιακή πορεία προς τη βελτίωση των πρωτογόνων ηθών και συνηθειών τους και εξημέρωση του βίαιου, άξεστου και αντικοινωνικού τρόπου συμπεριφοράς τους. Έτσι εξηγείται γιατί οι ηθικές αντιλήψεις των ανθρώπων εκείνων ήταν χαλαρές και η άσκηση του αγαθού και της αρετής από μέρους των σχεδόν ανύπαρκτη. Διότι ούτε σχετικές γραπτές εντολές είχαν στη διάθεσή τους για να τις συμβουλευθούν, ούτε παραδείγματα προς μίμηση από τη ζωή άλλων ανθρώπων, που έζησαν σε μια προηγμένη πολιτιστικά εποχή απ' αυτούς με κοινωνικές και ανθρωπιστικές ευαισθησίες, για να τους επηρεάσουν.

Γι' αυτό η Π. Διαθήκη, παράλληλα με τις αρετές, δεν αποκρύπτει τα λάθη και τις αδυναμίες των προσώπων που ιστορεί, ορισμένα μάλιστα από τα οποία κατείχαν ηγετικές θέσεις στην πολιτική και στρατιωτική ζωή του αρχαίου Ισραήλ και έπαιξαν σημαίνοντα ρόλο στην ιστορία της Σωτηρίας, όπως π.χ. ο Αβραάμ και ο Δαβίδ. Δεν αποφεύγει να φωτίσει τις πλέον σκοτεινές πλευρές ακόμη και των σπουδαίων κατά τα άλλα ανδρών της, και των γεγονότων που συνδέονται με αυτούς, πράγμα που αποδεικνύει εκτός των άλλων όχι μόνο το ρεαλιστικό χαρακτήρα και την αξιοπιστία της, αλλά και την αφοπλιστική ειλικρίνειά της. Και αυτό το πράττουν οι ιεροί συγγραφείς της για καθαρώς παιδαγωγικούς λόγους, για να τους παρουσιάσουν δηλ. ως παραδείγματα προς αποφυγή. Διότι, εν τέλει, ο Θεός αυτούς που αμάρτησαν κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο, ανεξάρτητα από το αξίωμα και τη θέση τους, τους επέβαλε δικαία τιμωρία, «ἐνδικον μισθαποδοσίαν» (Εβρ. 2,2), που είχε ως συνέπεια τη μετάνοια και τους εξασφάλιζε τη θεία συγγνώμη. Έτσι ορισμένοι απ' αυτούς, που μετανόησαν ειλικρινά, κλήθηκαν να πρωταγωνιστήσουν στο σωτηριώδες σχέδιο του Θεού και κατετάγησαν μεταξύ των δικαίων της Π. Διαθήκης. Άλλωστε ο Θεός της δεν ενήργησε στην ιερά ιστορία της με αγίους ανθρώπους, αλλά με πρόσωπα τα οποία είχαν τις ίδιες αδυναμίες, τα ίδια πάθη και ασφαλώς την ίδια με τη δική μας ασθενή φύση, όπως για παράδειγμα ο προφήτης Ηλίας, για τον οποίο αναφέρεται ότι «ἄνθρωπος ἦν ὁμοιοπαθής ἡμῖν» (Ιακ. 5,17). Εκείνο, λοιπόν, που τα καθιστούσε άξια της θείας εκλογής και συνεργασίας, δεν ήταν οι ιδιαίτερες διανοητικές ή σωματικές ικανότητές τους αλλά η ετοιμότητά τους ν' ανταποκριθούν στο θέλημα του Θεού, η οποία παραμέριζε την ακαταλληλότητά τους και τα αξιοποιούσε στην υπηρεσία του θείου έργου του. Έτσι επιβεβαιώνεται η ρήση του απ.

Παύλου ότι «τά μωρά τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφοὺς, καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα καταισχύνῃ τὰ ἰσχυρά...» (Α΄ Κορ. 1,27).

Προκειμένου, λοιπόν, να ἔχουμε ορθή αντίληψη και ὄχι εσφαλμένη εκτίμηση της σκανδαλώδους και προκλητικής διαγωγῆς, που επιδεικνύουν ορισμένα πρόσωπα της Π. Διαθήκης, πρέπει να τη θεωρήσουμε και να την αξιολογήσουμε υπό το πρίσμα των δεδομένων της προχριστιανικῆς εποχῆς, ἀπὸ την οποία απουσιάζει ἡ ἠθικὴ του ευαγγελίου της Κ. Διαθήκης. Δεν εἶναι σωστό και λογικό να τη συγκρίνουμε με τη διαγωγή των ἀνθρώπων της εποχῆς μας, που ἔχουν γαλουχηθεῖ με τις ιδέες και τις αρχές του Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ οὐτε να τη μετροῦμε με τα μέτρα των σημερινῶν καιρῶν. Παρά ταῦτα και τότε ἀκόμη ὁ μωσαϊκὸς νόμος ἐμπεριείχε ἠθικὲς διατάξεις αἰωνίου κύρους, ὅπως ἐμφαίνεται στο Δεκάλογο (Εξ. 20,1-17) με τις ρητὲς ἀπαγορεύσεις του φόνου, της μοιχείας, της κλοπῆς, του ψεύδους και ἄλλες, οἱ οποίες υιοθετήθηκαν ἀπὸ το Χριστιανισμό, πέραν ἐκείνων που ἀναθεωρήθηκαν ἢ καταργήθηκαν και ἀπετέλεσαν το «νόμο του Κυρίου» (Λουκ. 2,23-24).

Δ ε ὑ τ ε ρ ο ν, ὡς προς τα γεγονότα, που περιγράφουν με ιδιαίτερη σκληρότητα και βαναυσότητα τη συμπεριφορά του ἀρχαίου Ἰσραὴλ προς τα εἰδωλολατρικά ἔθνη κατὰ τη διάρκεια των πολεμικῶν επιχειρήσεων του στη Χαναάν. Αυτὰ ἀποτυπώνουν την αντίληψη του, ὡς ἐκλεκτοῦ λαοῦ του Θεοῦ, ὅτι διεξάγει ἕναν πόλεμο «ιερό» ἐναντίον τους, που ἐξυπηρετεῖ πρωτίστως και κατεξοχὴν το σκοπὸ του Θεοῦ για τη σωτηρία του κόσμου. Εἶναι δε «ιερός», κατ'αυτὸν, ἐπειδὴ ἐπιβεβαιώνει τη θεμελιώδη ἀλήθεια της Π. Διαθήκης ὅτι ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται στην παγκόσμια ἱστορία δια μέσου της ἐθνικῆς του ἱστορίας, ἡ οποία ἀποτελεῖ το ἀποκλειστικὸ πεδίο δράσης του. Ἦδη ἀπὸ την ἀρχὴ της ἱστορίας του, ὡς περιούσιος λαός, που οριοθετεῖται την εποχὴ της ἀπελευθέρωσής του ἀπὸ τη δουλεία της Αἰγύπτου με τη θαυματουργικὴ ἐξοδὸ του ἀπ'αυτήν, εἶχε δεχθεῖ τη δυναμικὴ ἐπέμβαση του Θεοῦ στη ζωὴ του. Με αὐτὴ την πολεμικὴ ἐμπειρία θεωροῦσε ἐκτοτε ὅτι ἔπρεπε να πορευθεῖ ὡς το τέλος του προορισμοῦ του, που ἦταν ἡ ἐπιστροφή του στη γῆ των πατέρων του, τη γῆ της Ἐπαγγελίας. Ἀρα, στη συνείδησή του ὁ «ιερός πόλεμος» συνδεόταν ἀμεσα με την πολεμικὴ δραστηριότητα του Θεοῦ, γιατί πίστευε ὅτι παρίσταται ἀοράτως και δραστηριοποιεῖται στον ἀγώνα κατὰ των ἐχθρῶν του ὡς «μαχητὴς ἰσχύων» (Ἰερ. 20,11). Συμπεριφέρεται δηλαδή ὡς ἄλλος πολέμαρχος, ὡς «ἄνθρωπος του πολέμου», ὅπως χαρακτηρίζεται (Εξ. 15,3 ΜΚ· πρβλ. Δευτ. 1,29. 9,3. 20,4. 31,7. Ἰησ Ν. 3, 10, 10, 10·14 κ.ά.), ἑτοιμος να τον υπερασπισθεῖ ἀνά πάσα στιγμή.

Εκφράζοντας αυτήν ακριβώς την πίστη του Ισραηλιτικού λαού, οι βιβλικοί ιστορικοί συγγραφείς εισάγουν τις σχετικές με τον «ιερό πόλεμο» περιγραφές τους με εκφράσεις, όπως «τάδε λέγει ή εἶπεν Κύριος», «εἶπεν ή ελάλησεν ό Θεός», «ἐγένετο λόγος Κυρίου» και άλλες παρόμοιες. Έτσι αφήνουν να εννοηθεί, ότι οι πολεμικές ενέργειές του, εναντίον των ξένων εθνών στη Χαναάν και οι τραγικές γι'αυτά συνέπειές τους, ήταν θέλημα του Θεού. Αφήνουν να εννοηθεί, ότι ακόμη και οι πιο ειδεχθείς απ'αυτές υπαγορεύθηκαν αμέσως ή εμμέσως από τον ίδιο, όπως η κλασική περίπτωση του ολοκληρωτικού αφανισμού μιας πόλης, που αφήνει άναυδο τον αδαή και ανυποψίαστο αναγνώστη· «τάδε λέγει Κύριος Σαβαώθ· νῦν ἐκδικήσω ἃ ἐποίησεν Ἀμαλήκ τῷ Ἰσραήλ...καί νῦν πορεύου καί πατάξεις τόν Ἀμαλήκ καί πάντα τά αὐτοῦ...καί ἐξολοθρεύσεις...καί οὐ φείση ἀπ'αὐτοῦ καί ἀποκτενεῖς ἀπό ἀνδρός ἕως γυναικός καί ἀπό νηπίου ἕως θηλάζοντος καί ἀπό μόσχου ἕως προβάτου καί ἀπό καμήλου ἕως ὄνου» (Α' Βασ. 15,1-3). Ενίοτε μάλιστα παρουσιάζουν γεγονότα, που αντιβαίνουν εμφανώς στο θείο θέλημα, ως πράξεις που έγιναν κατ'εντολήν του Θεού (Β' Βασ. 21, 1-4). Έτσι δημιουργείται σοβαρό ηθικό πρόβλημα, που προσκρούει στις περί αγαθού και δικαίου Θεού χριστιανικές αντιλήψεις και προκαλεί βάνουσα την ηθική συνείδηση των χριστιανών.

Ωστόσο, το πρόβλημα αυτό έχει τη λύση του, αν ληφθούν υπόψιν όσα διευκρινιστικά παρατίθενται κατωτέρω, τα οποία βοηθούν τον αναγνώστη στην ορθή κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι ιστορικοί συγγραφείς καταγράφουν τα πολεμικά γεγονότα, για να διοχετεύσουν και κοινοποιήσουν το θρησκευτικό μήνυμα που εμπεριέχεται σ'αυτά.

α) Οι εκφράσεις των βιβλικών ιστορικών συγγραφέων, που παρουσιάζουν το Θεό να υπαγορεύει στο λαό του τις πολεμικές ενέργειες εναντίον των εχθρών του και να προστάζει την «πάταξη», την «εξολόθρευση», την χωρίς ενδοιασμό «θανάτωσή» τους, δεν πρέπει επ' ουδενί να εκλαμβάνονται κατά γράμμα, δηλαδή κυριολεκτικά. Διότι απλούστατα συνιστούν έναν ιδιάζοντα τρόπο διατύπωσης με τον οποίο οι άνθρωποι της εποχής εκείνης αντιλαμβάνονται και ερμηνεύουν τα γεγονότα, τα οποία, κατά τους Ισραηλίτες, λαμβάνουν χώρα στον κόσμο, μόνον εφόσον το θέλει ή το επιτρέπει ο Θεός, γι'αυτό και ο ίδιος ομιλεί μέσα απ'αυτά «καί εἶπεν ό Θεός». Ο τρόπος αυτός διατύπωσης αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της Βιβλικής Ιστοριογραφίας και εκφράζει τη συνήθη πολεμική πρακτική, που χαρακτηρίζεται ως «ανάθεμα» (cherem) στην Π.Διαθήκη και αφορά την αφιέρωση στο Θεό των κατακτημένων πόλεων με ολόκληρο τον πληθυσμό τους. Συνεπώς, αυτό που παρουσιάζεται ως εντολή του Θεού στις σχετικές αυτές προκλητικές αφηγήσεις, εντάσσεται ασφαλώς σ'αυτήν την πρακτική του πολέμου της εποχής εκείνης, την οποία οι βιβλικοί ιστορικοί συγ-

γραφείς δεν μπορούν να αγνοήσουν, επειδή ακριβώς ήταν συνήθης και διαδεδομένη στον ευρύτερο χώρο της αρχαίας Εγγύς Ανατολής.

Δεν πρόκειται, λοιπόν, ουσιαστικά για αφηγήσεις που περιγράφουν με κάθε λεπτομέρεια πραγματικά γεγονότα, αλλά για φιλολογικό τέχνασμα του βιβλικού λόγου. Το τέχνασμα αυτό διατηρεί βεβαίως τον ιστορικό τους πυρήνα, ωστόσο ο φραστικός τρόπος διατύπωσης, με τον οποίο τις πλαισιώνει, εναρμονίζεται με την επικρατούσα τότε λαϊκή αντίληψη, ότι δηλ. ο Θεός λειτουργεί ως πολεμιστής, βοηθούμενος από το λαό του και, συνεπώς, έργο του Θεού είναι κάθε πολεμικό κατόρθωμα και όχι αποτέλεσμα της στρατιωτικής υπεροχής των εκλεγμένων ηγετών του λαού του (*Ιησ. Ν. 20, 1-2. 6, 2. 10, 10-14, Κριτ. 7, 2. Α' Βασ. 13, 11-14*). Με αυτό τον τρόπο οι ιεροί συγγραφείς, συμμορφούμενοι με τις περί πολέμου ισχύουσες τότε αντιλήψεις του λαού τους, εξυπηρετούν όχι τόσο ιστορικούς όσο θεολογικούς λόγους, που σκοπεύουν πρωτίστως στη διακήρυξη της παντοδυναμίας του ενός, μοναδικού και αληθινού Θεού της Π. Διαθήκης και ταυτόχρονα στην ανάδειξη της ανυπαρξίας των ειδωλολατρικών θεοτήτων και του αφανισμού των πιστών τους. Αυτό που τους ενδιαφέρει κυρίως ως θεολογούντες ιστορικούς συγγραφείς, είναι πώς ο περιούσιος λαός θα απαλλαγεί πάση θυσία από την πρόκληση και το μόνιμο πειρασμό των ειδωλολατρών του περιγύρου του για να παραμείνει αμόλυντος και εδραίος στη μονοθεϊστική του πίστη, έτσι ώστε να προετοιμασθεί ομαλά η έλευση, από τους κόλπους του, του αναμενόμενου Μεσσία Χριστού, λυτρωτή της ανθρωπότητας, σύμφωνα με το σχέδιο της θείας Οικονομίας.

Παρόμοια είναι και η τακτική τους να εκθέτουν τραγικά συμβάντα εξόντωσης ή αφανισμού όχι μόνον των εχθρών του Ισραήλ αλλά και των ιδίων των ισραηλιτών, οι οποίοι με τις ενέργειές τους είχαν εξοργίσει το Θεό. Ως τέτοια συμβάντα μνημονεύουμε, μεταξύ άλλων, την κατ'εντολήν του Μωϋσή εξόντωση «τρισχιλίων ανδρών» απ'αυτούς που είχαν συμμετάσχει στην κατασκευή και λατρεία του χειροποίητου θεού («*χωνευτού μόσχου*») επί Ααρών στην έρημο (*Εξ. 32, 1-35*), καθώς και τον αφανισμό των στασιαστών Κορέ, Δαθάν, Αβιρώμ και όσων συνέπραξαν μαζί τους εναντίον του Μωϋσή και του Ααρών (*Αριθμ. 16, 1-35*).

Η καταγραφή τέτοιων περιστατικών, που εμφανίζουν το Θεό ως εμπλεκόμενο αμέσως ή εμμέσως στην τελική έκβασή τους, καταδεικνύει με συμβολικό τρόπο τη σωτηριώδη παντοδυναμία του και την ιδιαίτερη σχέση του με το λαό του. Υπό το πρίσμα δε αυτής της θείας παντοδυναμίας, η Π. Διαθήκη ερμηνεύει - κατά την αντίληψη του αρχαίου ισραηλίτη - την ιστορία και όσα συμβαίνουν σ'αυτήν, επειδή ακριβώς θεωρεί ότι, οτιδήποτε πράττει ο Θεός του, δεν το πράττει για να χαρακτηριστεί καλός ή κακός, αλλά γιατί είναι παντοδύναμος.

Σημειωτέον, ότι η τακτική αυτή των ιστορικών συγγραφέων να ενσωματώνουν στο βιβλικό κείμενο αφηγήσεις, που προκαλούν με τον ωμό και υπερβολικό τρόπο φραστικής τους διατύπωσης, δεν θίγει ασφαλώς τη *θεοπνευστία του*, την οποία η Ορθόδοξος Εκκλησία μας ανιχνεύει όχι στο γράμμα αλλά στο πνεύμα του, στην έννοιά του. Ως γνωστό, το νόημα των αιώνιων θρησκευτικών (δογματικών) και ηθικών αληθειών, που εμπεριέχει το κείμενο αυτό, και όχι οι λεπτομέρειες των ιστορικών, των φυσικών και άλλων ζητημάτων της καθημερινής ζωής, είναι εκείνο που εκφράζει την υπερφυσική θεία Αποκάλυψη και τη θεοπνευστία, που την προϋποθέτει. Και τούτο διότι η Αγ. Γραφή δεν είναι ούτε ιστορία, ούτε φυσική αλλά θρησκευτικό βιβλίο. Ο Μέγας Αθανάσιος, εκφράζοντας την πατερική σκέψη, τονίζει σε σχέση με την κατά γράμμα θεοπνευστία του βιβλικού κειμένου: *«πολλά γαρ τῶν θείων Γραφῶν, ἐάν κατά γράμμα νοήσωμεν, εἰς ἀθέσμους βλασφημίας περιπεσούμεθα»* (ΒΕΠΕΣ 35, 29).

Αν δεν ληφθούν υπόψιν τα ανωτέρω, ασφαλώς η εντύπωση που θα δημιουργηθεί στον απλό αναγνώστη, ο οποίος αγνοεί την ιδιαιτερότητα αυτή του βιβλικού κειμένου, θα είναι αλγεινή. Διότι δεν μπορεί να φανταστεί ένα θεό πολεμιστή, ο οποίος, μαχόμενος ως επικεφαλής του λαού του, όχι μόνο δεν φείδεται της ζωής των ηττημένων εχθρών του, αλλά νομιμοποιεί με εντολή του ακόμη και τον πλήρη αφανισμό των πόλεων τους. Πώς θα δικαιολογήσει τη συμπεριφορά αυτή του Θεού του, που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τις ηθικές εντολές που καταγράφονται στο θείο νόμο του; Η πραγματικότητα, εντούτοις, είναι εντελώς διαφορετική, αφού κάτι τέτοιο δεν συνάδει διόλου με το ανθρωπιστικό και κοινωνικό πνεύμα, που συνέχει ολόκληρη την Π.Διαθήκη και εκφράζει, όντως κατά τρόπο πρωτόγνωρο για την πρωτοκοινωνία της, το θέλημα του Θεού, όπως θα διαφανεί στη συνέχεια.

β) Οι πολεμικές επιχειρήσεις του αρχαίου Ισραήλ, που ήταν εκ των πραγμάτων αναπόφευκτες, έφεραν τη σφραγίδα μιας πολύ πρώιμης εποχής, κατά την οποία ο λαός του, ζώντας υπό δυσμενείς συνθήκες (κακουχίες, στερήσεις, ασθένειες κ.ά.) νομαδικά στην έρημο, αγωνιζόταν για την επιβίωσή του. Ο πόλεμος αποτελούσε γι' αυτόν επιτακτική ιστορική ανάγκη, που ικανοποιούσε αυτό το ένστικτο της επιβίωσης με την εξασφάλιση μόνιμης εστίας στη γη της Επαγγελίας, ενώ συγχρόνως απέτρεπε κάθε εμπόδιο από τους εχθρούς του ειδωλολάτρεις Χαναανίους για την επίτευξη του σωτηριώδους σχεδίου του Θεού. Σ' έναν τέτοιο αγώνα, όπου η αντίληψη για το δίκαιο του πολέμου ήταν διαφορετική από τη σημερινή και οι ηθικές αναστολές ανύπαρκτες από την έλλειψη αγάπης και σεβασμού προς την ανθρώπινη ύπαρξη, ήταν φυσικό να διαδραματίζονται σκηνές αγριότητας και βαρβαρότητας, αφού οι συμμετέχοντες σ' αυτόν συνήθως αποκτηνώνονται, παραφρονούν και ενεργούν αλόγιστα και ανεξέλεγκτα. Αλλά μήπως και σήμερα δεν έχουμε πλήθος πράξεων αγριότητας

και βαρβαρότητας; Μήπως και στην εποχή μας κράτη, που βρίσκονται στην πρωτοπορία του πολιτισμού, δεν παρεκτρέπονται σε ωμότητες πολύ χειρότερες απ' αυτές που ιστορούνται στην Π. Διαθήκη; Εάν λοιπόν αυτά και άλλα πολύ χειρότερα συμβαίνουν στις ημέρες μας, τι έπρεπε να περιμένουμε από τους απαίδευτους, βίαιους και τραχείς ανθρώπους της εποχής εκείνης;

γ) Ο άνθρωπος ως θείο δημιούργημα δεν είχε απολύτως καμμία αξία. Ήταν απλώς μια μονάδα, εγκλωβισμένη στο σύνολο της θρησκευτικής του κοινότητας, χωρίς αυτονομία και αυτενέργεια. Δεν εξέφραζε το πρόσωπο, όπως το δίδαξε και το ανέδειξε ο Χριστιανισμός, ούτε συγκροτούσε ελεύθερη προσωπικότητα, υπόλογη έναντι του Θεού και υπεύθυνη έναντι της κοινωνίας. Η ανυπαρξία, συνεπώς, μιας ανθρωποκεντρικής θεώρησης, δηλ. η έλλειψη της προσωπικής αξίας του ανθρώπου κατά τους χρόνους εκείνους, παράλληλα με την επικρατούσα τότε αντίληψη ότι οι γυναίκες, τα παιδιά και τα ζώα αποτελούσαν απλώς εξαρτήματα του άνδρα, ωθούσαν στην καταστροφή κάθε ανθρώπινης ζωής, που συνδεόταν μαζί του κατά τη διάρκεια ενός πολέμου, δικαιολογώντας μια τέτοια απάνθρωπη συμπεριφορά.

δ) Στερείται λογικού ερείσματος τόσο η σύγκριση προϊστορικών γεγονότων με αντίστοιχα ιστορικά και μάλιστα της μεταχριστιανικής περιόδου, τα οποία έχουν διαμορφωθεί πολιτιστικά υπό την επιρροή του Χριστιανισμού, όσο και η μέτρηση των πράξεων του ανθρώπου της Π. Διαθήκης με το μέτρο των χριστιανικών αρχών, που διέπουν τις πράξεις του ανθρώπου της Κ. Διαθήκης.

Τ ρ ί τ ο ν, ως προς τις επίμαχες διατάξεις της μωσαϊκής νομοθεσίας και άλλες σκληρές και εκδικητικές εκφράσεις, που απαντούν στην Π. Διαθήκη. Αυτές έχουν διαφορετικό νόημα από εκείνο που τους προσδίδεται με την πρώτη εντύπωση. Αναφέρουμε εντελώς ενδεικτικά τη γνωστή νομοθετική διάταξη «*ὄφθαλμὸν ἀντὶ ὄφθαλμοῦ, ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, χεῖρα ἀντὶ χειρός, πόδα ἀντὶ ποδός...*» (Εξ. 21, 24-25, Λευϊτ. 24,20, πρβλ. Ματθ. 5,38), την οποία επικαλούνται οι πολέμιοι της Π. Διαθήκης για να στηρίζουν το επιχειρημά τους ότι ο Θεός της είναι σκληρός. Οφείλουν ωστόσο να γνωρίζουν ότι εδώ έχουμε μια διάταξη διαδομένη ευρέως όχι μόνο στο βιβλικό αλλά και στον εξωβιβλικό κόσμο της αρχαίας Εγγύς Ανατολής και, επομένως, κοινώς αποδεκτή. Πρόκειται για τον περίφημο «*νόμο της ανταποδόσεως*» (lex talionis), που εμπεριέχεται στους Κώδικες Δικαίου της εποχής εκείνης, όπως π.χ. στο σπουδαιότερο και πληρέστερο κώδικα νόμων του βαβυλώνιου βασιλιά Χαμουραμί του 18^{ου} αι. π.Χ. Είναι δε, άλλως, γνωστός και ως νόμος της δια των ίσων τιμωρίας, δηλ. της ταυτοπαθείας (law of retaliation), ο οποίος ποτέ δεν εφαρμόσθηκε στους χρόνους της Π. Διαθήκης. Και τούτο διότι η ένταξη και η επίκλησή του στη νομοθεσία της είχαν καθαρά

προληπτικό και κατασταλτικό χαρακτήρα, επειδή απέβλεπαν όχι στο να ανταποδίδει τα ίσα ο ένας άνθρωπος στον άλλο, αλλά στο να εμποδίζει τον ένα να προξενήσει κακό στον άλλο, από φόβο μήπως και αυτός του το ανταποδώσει. Ήταν συνεπώς, μια διάταξη, που έθετε φραγμό στη διάθεση του ισραηλίτη - ο οποίος, κατά τον Ιω. Χρυσόστομο, ήταν ακόμη νήπιο πνευματικά - για αντεκδίκηση, και δεν είχε ασφαλώς σχέση με την αυτοδικία.

Ουσιαστικά επρόκειτο για διάταξη, η οποία αποσκοπούσε να εφαρμόσει την αρχή της δικαιοσύνης έναντι της ανεξέλεγκτης εκδικητικής διάθεσης, που ήταν τότε της μόδας μεταξύ των ανθρώπων (*vendetta*) (βλ. *Γεν.* 4, 23). Παρά ταύτα, υπήρξε από τις πλέον παρεξηγημένες και παρερμηνευμένες της Π. Διαθήκης, λόγω της λανθασμένης κατανόησής της από τη λαϊκή συνείδηση ως γενικής εντολής για εκδίκηση. Γι' αυτό και στην Κ. Διαθήκη ο Ιησούς Χριστός την καταργεί και αντ' αυτής παροτρύνει: «*ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν... ὅστις σέ ραπίζει εἰς τὴν δεξιάν σιαγόνα σου, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην*» (*Ματθ.* 5, 38-39).

Άλλωστε η εκδίκηση, ως ανταποδοτική πράξη, απαγορευόταν αυστηρά στην Π. Διαθήκη (*Λευιτ.* 19,18. *Σοφ. Σειρ.* 10,6 κ.ά.). Εκεί οι κριτές και οι δικαστές επέβαλλαν το δίκαιο ως εντολοδόχοι του θεοκρατικού πολιτεύματος και μόνο στο δικαιοκρίτη Θεό επιφυλασσόταν ουσιαστικά η ανταπόδοση (*Λευιτ.* 32,35, *Ψαλμ.* 93[94],1). Άρα, για πρώτη φορά στον αρχαίο κόσμο και μάλιστα σε τόσο πρόωμη εποχή καθιερώνεται, μέσω της μωσαϊκής νομοθεσίας, η αρχή της ισονομίας και της ισοπολιτείας.

Σχετικά με άλλες σκληρές παλαιοδιαθηκικές εκφράσεις, που εμφανίζουν το Θεό να «*ποιεῖ τὴν κακίαν*» ή να «*λαλεῖ καὶ νά προσθέτει κακά*» ή ακόμη να «*σκληραίνει τὴν καρδίαν*» του λαού του, να του «*δίδει ἀσθένειαν*», να τον «*πλανᾷ*», να τον «*ἐκδικεῖται*», να του ορίζει «*προστάγματα οὐ καλά*» κ.ά. Αυτές ασφαλώς δεν πρέπει να εκλαμβάνονται κατά κυριολεξία. Διότι στην πραγματικότητα εκφράζουν τη συνήθη θεολογική σκέψη των ιερών συγγραφέων, οι οποίοι, στην προσπάθειά τους να συγκρατήσουν τον αμαρτωλό λαό τους από την ολισθηρή πορεία του, παρουσιάζουν το Θεό να εξαντλεί όλη την σκληρότητα εναντίον του, εγκαταλείποντάς τον χωρίς οίκτο στο κακό μέχρι την τελική πνευματική του πώρωση, έτσι ώστε η ίδια η πώρωση να λειτουργήσει ως τιμωρία του κακού. Αυτόν θεωρούν ως κατάλληλο παιδαγωγικό τρόπο δυναμικής αντιμετώπισης των ηθικοθησκευτικών παραβάσεων του Ισραήλ και οριστικής διευθέτησης των κακώς κειμένων στη ζωή του. Συμβαίνει μάλιστα αυτή η περίεργη αντινομία, κατά την οποία το κακό οδηγεί στο καλό, να διατυπώνεται εναργώς στη διδασκαλία των πατέρων της Εκκλησίας μας. Εύστοχα τη συνοψίζει ο Ιω. Δαμασκηνός, τονίζοντας ότι το κακό είναι μέσο διαπαιδαγώγησης του ανθρώπου, ανύψωσής του προς το καλό και άσκησης του χαρακτήρα του: «*οἶδεν ὁ Θεός τό κακόν ὡς ἀγαθόν... καί*

αί αιτίαι τῶν κακῶν δυνάμεις ἀγαθοποιοί» (Κατά Μανιχαίων διάλογος, PG 94,1549A). Με άλλους λόγους, ο Θεός, ενώ φαίνεται στην Π. Διαθήκη να παραδίδει τους αμαρτωλούς σε περαιτέρω διάπραξη της αμαρτίας, στην πραγματικότητα δεν πρόκειται για παράδοση στην αμαρτία αλλά για άρση της θείας χάριτος απ' αυτούς, ώσπου να συνέλθουν με τη μετάνοια και να σωθούν με τη θεία συγγνώμη. Το ίδιο ακριβώς παρατηρείται και στην Κ. Διαθήκη, όπως επιβεβαιώνει ο απ. Παύλος στο χωρίο του «*διό παρέδωκεν αὐτούς ὁ Θεός ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν εἰς ἀκαθαρσίαν*» (Ρωμ. 1, 24).

Τέτονον, ως προς τις διηγήσεις που δημιουργούν εκ πρώτης όψεως την εντύπωση μιας μυθολογικής ή φανταστικής περιγραφής, λόγω της απλοϊκής καταγραφής των ιστορικών γεγονότων, ή που εμπεριέχουν το στοιχείο της υπερβολής, σε βαθμό που να προσβάλλουν τη νοημοσύνη μας, διευκρινίζουμε τα εξής:

α) Η εντύπωση περί μυθολογικής περιγραφής, με ευφάνταστη διάθεση χωρίς ιστορικό έρεισμα, που επιδιώκει να δώσει μια λαϊκή εξήγηση στα φαινόμενα, τα φυσικά ως μύθος ή τα ιστορικά ως θρύλος, η οποία περιγραφή απαντά κυρίως στα πολυσυζητημένα και ακανθώδη, όπως χαρακτηρίζονται από την επιστημονική έρευνα, ένδεκα πρώτα κεφάλαια του βιβλίου της Γενέσεως και μάλιστα στις περί δημιουργίας διηγήσεις της (κεφ. 1-3), είναι σαφώς εσφαλμένη. Διασκεδάζεται δε ευκόλως, αν ληφθεί υπόψιν ότι η γλώσσα του ιερού συγγραφέα τους κινείται στη σφαίρα του απλού καθημερινού διαλόγου των απαιδευτων ανθρώπων, γεωργών και ποιμένων, μιας αρχαιότατης εποχής τριών και πλέον χιλιάδων ετών και ακολουθεί τον τρόπο σκέψης και έκφρασής τους. Το λεξιλόγιό του στερείται τη θεολογική και φιλοσοφική επιτήδευση και είναι προσαρμοσμένο στην περιορισμένου εύρους διανοητική ικανότητα και το χαμηλό αντιληπτικό επίπεδο των συγχρόνων του. Εάν ο θείος λόγος δεν διατυπωνόταν μ' αυτόν τον απλοϊκό τρόπο, δηλ. με έννοιες και όρους της εποχής του, θα ήταν ασφαλώς γριφώδης και αινιγματικός. Γι' αυτό, ό,τι σχετικό με τις θρησκευτικές αλήθειες περί Θεού, ανθρώπου και κόσμου αναφέρεται εδώ και αλλαχού της Π. Διαθήκης, προσαρμόζεται στις γλωσσικές δυνατότητες του ανθρώπου, χωρίς να θίγεται η ουσία του. «*Οὐκοῦν ἀνθρωπίνως λαλεῖται τά περί Θεοῦ, νοεῖται δέ...κατά τό μέτρον τῆς ἡμετέρας γλώττης*», αναφέρει ο Κύριλλος Αλεξανδρείας (*Ερμηνεία εἰς τό κατά Ιωάννην εὐαγγέλιον* 2,4, PG 73,325A). Ακολουθεί δηλαδή το βαθμό δεκτικότητας και αφομοίωσης της ανθρώπινης διάνοιας, όπως παρατηρεί και ο Ιω. Χρυσόστομος: «*κατά τήν συνήθειαν τήν ἀνθρωπίνην ἡμῖν διαλέγεται ἡ θεία Γραφή*» (*Εἰς τήν Γένεσιν*, ομιλ. 22,5, PG 53,192).

Προκειμένου λοιπόν να καταστούν εύληπτες οι διηγήσεις του, ο βιβλικός συγγραφέας, εκφράζεται σύμφωνα με τις πεποιθήσεις και την κοινή νοοτροπία της εποχής του και κατά τρόπο ανταποκρινόμενο στις γνώσεις που διέθεταν οι άμεσοι αποδέκτες τους. Επιλέγει το πλέον πρόσφορο εκφραστικό μέσο, που είχε στη διάθεσή του για τη μετάδοσή τους. Και αυτό δεν ήταν άλλο από τις ευρύτατα διαδεδομένες τότε θρησκευτικές μυθολογικές αφηγήσεις. Χρησιμοποιεί δηλαδή εικόνες και παραστάσεις, που στηρίζονται στο κοσμοείδωλο της εποχής εκείνης και απαντούν και στους μύθους του ειδωλολατρικού περιβάλλοντος της αρχαίας Εγγύς Ανατολής, αλλ' αποκλειστικά και μόνον ως γλωσσική επένδυση της βιβλικής ιστορικής διήγησης. Με άλλους λόγους, η γλώσσα του κειμένου του είναι καθαρά εικονική μια γλώσσα δηλαδή, που περιγράφει έννοιες και γεγονότα με ποιητικές εικόνες και, ως εκ τούτου, ένα τέτοιο κείμενο δεν μπορεί να εκληφθεί κατά λέξη. Αυτό το κάνει συνειδητά, χωρίς ωστόσο να αφίσταται από το μονοθεϊστικό πνεύμα της θρησκείας του, η οποία κρατεί μακριά από το περιεχόμενο της υπερφυσικής θείας Αποκαλύψεως κάθε μορφή μύθου.

Από τα ανωτέρω αντιλαμβάνεται κανείς το λόγο για τον οποίο η βιβλική ιστορική διήγηση στα κεφάλαια αυτά της Π. Διαθήκης μοιάζει με μύθο (mythlike) και η γλώσσα που τη φιλοξενεί δείχνει μυθοπλαστική (mythopoeic). Αυτό συμβαίνει, επειδή αντανάκλα μια μη επιστημονική ή προεπιστημονική γνώση περί του κόσμου και της ζωής. Ο μύθος όμως αυτός στη βιβλική θεολογική γλώσσα δεν είναι παραμύθι ή παιγνίδι της ανθρώπινης φαντασίας, όπως κακώς εκλαμβάνεται, αλλά η έκφραση της ιστορικής πραγματικότητας. Είναι η, δια μέσου εικόνων και συμβολισμών, έκθεση των θρησκευτικών αληθειών. Πρόκειται λοιπόν σαφώς για ιστορία και μάλιστα παγκόσμια, που αρχίζει με τη δημιουργία του κόσμου και καταλήγει μέχρι τα έσχατα. Διευκρινίζεται όμως ότι ο ιερός συγγραφέας δεν ενεργεί ως ιστορικός - όπως τον εννοούμε σήμερα - προκειμένου να παράσχει συγκεκριμένες ιστορικές πληροφορίες για τις απαρχές του σύμπαντος και την ανθρώπινη κοινωνία του παρελθόντος, αλλά ως θεολόγος που σκοπεύει να περιγράψει τις σχέσεις του Δημιουργού Θεού με τον κόσμο και τους ανθρώπους, καταθέτοντας αιώνιες θεολογικές αλήθειες. Έτσι η ιστορική διήγηση εντάσσεται στο σωτηριώδες σχέδιο του Θεού, που αφορά στον περιούσιο λαό του και δι' αυτού στο σύνολο της ανθρωπότητας. Εδώ ακριβώς έγκειται η διαφοροποίηση της Π. Διαθήκης από τις μυθολογίες των άλλων αρχαίων λαών.

Άρα, ο σύγχρονος αναγνώστης των βιβλικών αυτών διηγήσεων, για να τις κατανοήσει ορθώς, πρέπει να τις απομυθοποιήσει. Να αποβάλει δηλ. το μυθικό τους περίβλημα και

να αποκαλύψει το βαθύτερο θεολογικό τους πυρήνα. Αν δεν το πράξει αυτό, τότε θα μένει με την ψευδαίσθηση, ότι έχει να κάνει με παραμύθια και φανταστικές αφηγήσεις. Αυτό όμως είναι σοβαρό λάθος, που οδηγεί σε παρεξήγηση, γιατί, πέρα από τις διευκρινίσεις που δόθηκαν ήδη, ως προς την ιστορικότητα των διηγήσεων αυτών, υπάρχει ένα ακόμη αποδεικτικό στοιχείο που την ενισχύει περαιτέρω. Πρόκειται για την παντελή απουσία του έπους από όλες γενικά τις διηγήσεις της Π. Διαθήκης και βεβαίως από τις συγκεκριμένες. Το έπος, ως λογοτεχνικό ποιητικό είδος, δεν αναπτύχθηκε στον αρχαίο Ισραήλ παρά μόνο στους αρχαίους ειδωλολατρικούς και πολυθεϊστικούς λαούς. Και τούτο διότι εμπεριείχε το μύθο και το θρύλο, δύο στοιχεία εντελώς ξένα προς τη μονοθεϊστική θρησκεία του και άρα άγνωστα στα ιερά της κείμενα. Υπάρχουν βεβαίως ιστορίες ηρώων στην Π. Διαθήκη, οι οποίες όμως δεν αποβλέπουν στο να δοξάσουν τους ήρωές της, όπως συμβαίνει στα έπη των μυθικών ηρώων, αλλά στο να δείξουν ότι τα κατορθώματά τους οφείλονταν στο πνεύμα του Θεού, που τους κατήθηνε σε κάποιο σκοπό.

β) Το στοιχείο της υπερβολής απαντάται πράγματι σε ορισμένα σημεία του βιβλικού κειμένου της Π. Διαθήκης, όπως λ.χ. στους δύο γενεαλογικούς καταλόγους των απογόνων του Αδάμ (Γεν. 5,1-32) και των προγόνων του Αβραάμ (Γεν. 11,10-26), που παραθέτει το βιβλίο της Γενέσεως. Ειδικά στον πρώτο απ' αυτούς καταγράφονται ηλικίες, που το χρονικό τους όριο κυμαίνεται από 365 (Ενώχ) έως 969 έτη (Μαθουσάλας), οι οποίες λογικά σπάζουν το φράγμα του χρόνου ζωής του ανθρώπου, που ορίζεται από τους φυσικούς περιορισμούς των τριών φάσεων της ανθρώπινης ηλικίας, της παιδικής, της ανδρικής και της γεροντικής.

Στη μακροζωία αυτή δίδονται διάφορες εξηγήσεις, όπως μεταξύ άλλων α) ότι υπαινίσσεται μια δήθεν μεγαλύτερη ζωτικότητα και ισχυρότερη κράση των ανθρώπων της πρωτόγονης εποχής β) ότι μαρτυρεί για τη γιγαντική τους δύναμη γ) ότι ήταν αποτέλεσμα καλύτερης ποιότητας ζωής δ) ότι οι κλιματολογικές συνθήκες πριν από τον κατακλυσμό ευνοούσαν τη μεγαλύτερη διάρκεια της ζωής ε) ότι περιγράφουν τις γενεές του ανθρώπινου γένους, όπως αυτές εκτείνονται πίσω στην απομακρυσμένη αρχαιότητα στ) ότι οι ηλικίες των πρωτογόνων προσδιορίζουν εποχές της προκατακλυσμιαίας εποχής, που δέχονται την ονομασία τους από τους πρώτους ή τους κύριους εκπροσώπους των και άλλες πολλές.

Προφανώς, οι σχετικές με τη μακροζωία των πρωτογόνων βιβλικές αναφορές αυτές, αποτελούν μια προσπάθεια να εξιδανικευθεί και εξωραϊσθεί το απόμακρο παρελθόν, που προξενούσε πάντοτε δέος στον άνθρωπο, μέσα από το τέχνασμα της υπερβολής. Αυτό προκύπτει φυσικά από το γεγονός ότι ο ίδιος ο Θεός καθορίζει ως ανώτατο όριο ζωής των ανθρώπων τα 120 έτη: «*ἔσονται αἱ ἡμέραι αὐτῶν (των ανθρώπων) ἑκατὸν εἴκοσι ἔτη*» (Γεν. 6,3). Οι βιβλικοί συγγραφείς τα περιορίζουν κατά περίπτωση σε 70, 80 ή 100 έτη, κινούμε-

νοι στα φυσικά όρια που ισχύουν και σήμερα, αν και ο μέσος όρος ζωής τότε ήταν σαφώς χαμηλότερος του σημερινού «*αί ημέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν, ἐν αὐτοῖς ἑβδομήκοντα ἔτη, ἐάν δέ ἐν δυναστείαις ὀγδοήκοντα*» (Ψαλμ. 89[90],10) «*ἔσται γάρ ὁ νέος ἑκατόν ἐτῶν*» (Ησ. 62,20) και «*ἀριθμός ἡμερῶν ἀνθρώπου πολλά ἔτη ἑκατόν*» (Σοφ.Σειρ. 18,9). Ο περιορισμός αυτός στη μακροβιότητα των ανθρώπων οφείλεται, κατά την αντίληψή τους, στην προοδευτική εκδήλωση των συνεπειών της αμαρτίας, που ακολούθησε την πτώση των πρωτόπλαστων και συνδέεται πλέον με το βαθμό αφοσίωσής τους ή μη στο Θεό· «*μακρότητα ἡμερῶν ἐμπλήσω αὐτόν καί δεῖξω αὐτῷ τό σωτήριόν μου*» (Ψαλμ. 90[91], 16) και «*φόβος Κυρίου προστίθῃσιν ἡμέρας ἔτη δέ ἀσεβῶν ὀλίγωθήσεται*» (Παροιμ. 10, 27). Σημειωτέον, ὅτι και ἄλλοι λαοί της αρχαιότητας συνήθιζαν να χρησιμοποιούν αυτό το στοιχείο της υπερβολής, στην ηλικία των ηγετών τους, ὅπως οι Αιγύπτιοι, οι Σουμέριοι και ιδίως οι Βαβυλώνιοι, σε γενεαλογικούς καταλόγους των οποίων ο χρόνος ζωής των βασιλέων τους κυμαινόταν από 10.800 ἔως 64.800 χιλιάδες ἔτη.

Απ' ὅσα προαναφέραμε, καθίσταται φανερό ὅτι, ὅσοι ισχυρίζονται ὅτι ο Θεός της Π. Διαθήκης εἶναι διαφορετικός ἀπό ἐκεῖνο της Κ. Διαθήκης ἀγνοοῦν, ἀν δὲν παρανοοῦν, τόσο το γράμμα ὅσο και το πνεῦμα της Παλαιάς και κατ' ἐπέκταση ολόκληρης της Αγίας Γραφής. Και τούτο διότι ο ἴδιος Θεός, μέσω του Πνεύματός του, ομιλεῖ στις σελίδες ἀμφοτέρων των Διαθηκών, εἴτε δια των προφητῶν με το «*τάδε λέγει Κύριος*» στην πρώτη, εἴτε ἀπ' ευθείας με το «*ἐγὼ δέ λέγω ὑμῖν*» του Ἰησοῦ Χριστοῦ στη δεύτερη. Αὐτός ὡς κύριος και ρυθμιστής της ιστορίας δύο λαῶν, του ἰσραηλιτικοῦ και του χριστιανικοῦ, οι οποίοι ζουν σε ἐντελῶς διαφορετικές ἐποχές και ἔχουν διαφορετικό μορφωτικό και πολιτιστικό ἐπίπεδο, ἄλλη νοοτροπία και ἄλλες συνήθειες, εἶναι φυσικό να προσαρμόζει ἀναλόγως ὄχι μόνο το λόγο του ἀλλά και τη συμπεριφορά του.

Ἐτσι η συμπεριφορά του Θεοῦ στην Παλαιά, ἐνῶ φαίνεται ὅτι εἶναι διαφορετική ἀπ' ὅτι στην Καινή, στην πραγματικότητα η διαφορετικότητά του ἐγκτεῖται στον τρόπο με τον οποίο ἀντιμετωπίζει τον ἰσραηλιτικό λαό· ἕνα λαό ἀπαίδευτο και δύστροπο, τον οποίο ἐπέλεξε ὡς «περιούσιο» (ἐκλεκτό) και τον κατέστησε με διαθήκη σε φορέα της θείας Αποκαλύψεως στον κόσμο, ἐνῶ ἐκεῖνος δὲν ἀνταποκρίθηκε στις θείες προσδοκίες, συνεχίζοντας καθ' ὅλη τη διάρκεια της ιστορίας του να παραμένει ἀσύνετος, ἀστατος, ἀπιστος, ἀπειθής, ἀγνώμονας κ.λ.π. Γι' αὐτό, ο Θεός ἀναγκάζεται να τον ἀντιμετωπίζει με ἀυστηρότητα και σκληρότητα για να τον νοθετήσει. Τον τιμωρεῖ παιδαγωγῶντας τον, ὅπως ἀκριβῶς πράττει και για τα εἰδωλολατρικά ἔθνη, οσάκις και ἐκεῖνα ἐπιδεικνύουν ἀνάλογη ἀμαρτωλή διαγω-

γή, προβάλλοντας εμπόδια στην πραγματοποίηση του θείου σχεδίου της σωτηρίας, που είχε επενδύσει στο πρόσωπο του λαού του.

Αυτή όμως είναι η μία όψη του Θεού της Π. Διαθήκης ως δήθεν αυστηρού, σκληρού, εκδικητικού και τιωρού, η οποία αναβαθμίζεται εσκεμμένα στη συνείδηση των κατηγορών της, ενώ περιέργως υποβαθμίζεται η άλλη όψη του ως Θεού της αγάπης, της ευσπλαχνίας, της μακροθυμίας και της συγχωρητικότητας, η οποία είναι εξίσου εμφανής στο ιερό κείμενό της. Τη διπλή αυτή όψη του προσώπου του περιγράφει ο ίδιος ο Θεός εύγλωττα σε πλήθος αναφορών του. Παραθέτω ενδεικτικά αυτή του βιβλίου του Δευτερονομίου: «*ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω, πατάξω καὶ γὰρ ἰάσομαι*» (32,39) και εκείνη του βιβλίου του προφήτη Ιεζεκιήλ «*ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ τύπτων*» (7,6) και «*ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ ἀγιάζων*» (20,12).

Είναι όντως διάχυτη η αίσθηση του ανθρώπου της Π. Διαθήκης ότι ο Θεός του, ως άγρυπνος φρουρός της δικαιοσύνης και αδέκαστος κριτής, δεν είναι μόνο δίκαιος τιωρός των ανομιών του αλλά και «*οἰκτίρων καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος*» (Ψαλμ. 102,8. *Ιωήλ* 2,13 κ.ά.). Η οργή του κατά των αμαρτωλών δεν διαρκεί παντοτινά, ούτε μνησικακεί συνεχώς για τις παρεκτροπές τους. Δεν ανταποδίδει τις παιδαγωγικές τιμωρίες του σύμφωνα με το μέτρο των αμαρτιών τους. Απεναντίας, ευσπλαχνίζεται ως φιλόστοργος πατέρας όσους τον ευλαβούνται και ζητούν συγχώρηση (βλ. *Ψαλμ.* 102[103],8-14). Ενδεικτική της καλωσύνης και της συμπάθειας του Θεού προς τον άνθρωπο γενικά είναι η απαίτησή του απ' αυτόν όχι μόνο να είναι δίκαιος («*δικαίως τό δίκαιον διώξει*», *Λευτ.* 16,20), αλλά και να μη διαπράττει αδικία έναντι των άλλων «*οὐ ποιήσετε ἄδικον ἐν κρίσει, ἐν μέτροις καὶ ἐν σταθμοῖς*» (*Λευϊτ.* 19,35-36). Επίσης, να εκδηλώνει εμπράκτως τα αισθήματα της αγάπης του προς το συνάνθρωπο και να δείχνει συμπόνια προς όλους, γνωστούς και αγνώστους («*τί Κύριος ἐκζητεῖ παρά σου ἀλλ' ἢ τοῦ ποιεῖν κρίμα καὶ ἀγαπᾶν ἔλεον καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πορεύεσθαι μετὰ Κυρίου Θεοῦ σου;*» *Μιχ.* 6,8). Διότι, ό,τι επιθυμεί προπάντων ο Θεός, δεν είναι απλώς η προσφορά τυπικών και εξωτερικών θυσιών αλλά η έκφραση αφοσίωσης προς αυτόν και βεβαίως η επίδειξη πνεύματος αλληλεγγύης προς τον πλησίον· «*ἔλεος θέλω καὶ οὐ θυσίαν καὶ ἐπίγνωσιν Θεοῦ ἢ ὀλοκαυτώματα*» (*Ωσ.* 6,5).

Ας μη λησμονούμε εξάλλου, ότι εκείνος, ως Θεός της αγαθότητας και της φιλανθρωπίας, έδωσε από το πλήθος των δωρεών του στο Μωυσή και δι' αυτού στο λαό του τις Δέκα Εντολές (*Εξ.* 20,1-17), με τις οποίες κατέστησε σεβαστά τα ανθρώπινα δικαιώματα. Εκείνος με τις νομικές διατάξεις του στο Δευτερονόμιο (10,18. 14,26. 16,14· πρβλ. *Εξ.* 23,4-9) κατοχύρωσε την προστασία της ανθρώπινης ζωής και προσδιόρισε τη συμπεριφορά του

λαού του ως προς αλλήλους και τους ξένους. Εκείνος παρότρυνε να επιδεικνύεται μέριμνα ακόμη και προς τους εχθρούς: «*ἐάν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, τρέφε αὐτόν, ἐάν διψᾷ, πότιζε αὐτόν*» (Παροιμ. 25,21). Συνέστησε, συνάμα, να αποφεύγεται η αλαζονική και χαιρέκακη συμπεριφορά σε τυχόν συμφορά τους: «*ἐάν πέση ὁ ἐχθρός σου, μὴ ἐπιχαρῆς αὐτῷ*» (Παροιμ. 24,17· πρβλ. 17,5. Ἐξ. 23,4-5. Ἰώβ 31,29. Ψαλμ. 7,4-5 κ.ά.). Εκείνος όρισε τους σπουδαίους θρησκευτικούς θεσμούς περί του Σαββάτου, του Σαββατικού και του Ιωβηλαίου έτους (Λευϊτ. 25,1-55) με έντονη ανθρωπιστική και κοινωνική σημασία και έλαβε ευεργετικά μέτρα υπέρ των πτωχών, των χηρών, των ορφανών, των ξένων (βλ. Ἐξ. 22,22-24. Λευϊτ. 19,9-10. Δευτ. 15,4 · 7,11 κ.α.). Ειδικά ως προς τους πτωχούς, χαρακτηριστική είναι η διακήρυξή του να μην υπάρχουν τέτοιοι στην κοινωνία: «*οὐκ ἔσται ἐν σοί ἐνδεής*» (Δευτ. 15,4). Και αν υπάρχουν, προέτρεπε το λαό του να απλώνει το χέρι σου και να τους ελεεί: «*ἀνοίγων ἀνοίξεις τὰς χεῖράς σου τῷ ἀδελφῷ σου τῷ πένητι*» (Δευτ. 15,11).

Περαιτέρω, ο Θεός της Παλαιάς είναι εκείνος, που ενέπνευσε το ηθικό κήρυγμα των προφητών και δίδαξε την αγάπη όχι μόνο προς το Θεό (Δευτ. 6,6) αλλά και προς τον συνάνθρωπο: «*ἀγαπήσεις τόν πλησίον σου ὡς σεαυτόν*» (Λευϊτ. 19,18), στον οποίο συμπεριλαμβάνονται και οι ξένοι (Λευϊτ. 19,34). Πρόκειται περί της αγάπης, την οποία ο Ιησούς κήρυξε ως διπλή εντολή (Ματθ. 22,39. Μάρκ. 12,31. Λουκ. 10,27). Εκείνος επέδειξε πνεύμα μεγαλοψυχίας και συγχωρητικότητας προς τους ειδωλολάτρες εθνικούς της πρωτεύουσας των Ασσυρίων Νινευή με την αποστολή του προφήτη Ιωνά να κηρύξει σ' αυτούς το λόγο του και μετανοούντας να τους σώσει (Ιων. κεφ. 1-3). Εκείνος αποδεικνύεται Θεός θαυμαστής αγάπης και τρυφερότητας, όταν δια στόματος του προφήτη Ησαΐα (65,2· πρβλ. Ρωμ. 10,21) προβαίνει στην ακόλουθη συγκλονιστική ομολογία για το λαό του: «*ἐξέπετασα τὰς χεῖρας μου ὅλην τήν ἡμέραν πρός λαόν ἀπειθοῦντα καί ἀντιλέγοντα*» (σαν πατέρας στοργικός άπλωνα τα χέρια μου για να αγκαλιάσω το λαό, ο οποίος βρισκόταν σε διαρκή απείθεια και αντιλογία).

Απ' αυτές τις ελάχιστες αναφορές, που δειγματοληπτικώς παρατέθηκαν, ευκόλως αντιλαμβάνεται κανείς ότι ο Θεός της Π. Διαθήκης, ακόμη και όταν φέρεται σκληρά είτε στο λαό του είτε στα έθνη, ενεργεί κινούμενος από άκρα αγαθότητα. Όταν τιμωρεί, δεν παύει να ευεργετεί, εκδηλώνοντας τα φιλόανθρωπα αισθήματά του. Η τιμωρία του, καίτοι αυστηρή, δεν ενέχει εμπάθεια ή εκδίκηση, αφού ως Θεός, δεν υπόκειται σε πάθη, αλλά έχει παιδαγωγικά κίνητρα, που στοχεύουν στο αιώνιο συμφέρον τόσο των ισραηλιτών όσο και των ειδωλολατρών, οι οποίοι, ζώντας υπό το κράτος της αμαρτίας, είχαν την ευκαιρία να πιστεύσουν στον αληθινό Θεό και να σωθούν. Ο φαινομενικά αυστηρός του λόγος διαπνέε-

ται ουσιαστικά από το πνεύμα του σεβασμού, της αξιοπρέπειας, της δικαιοσύνης και της ευημερίας του ανθρώπου. Γι' αυτό θέτει φραγμούς στην ανθρώπινη πλεονεξία και κατάχρηση, βοηθώντας έτσι στον εξοβελισμό του κακού από την ανθρώπινη κοινωνία· «καὶ ἀφανίζῃ τὸ κακὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν» (Δευτ. 13,6. 17,13. 19,20. 21,24. 24,7 κ.ά.). Πρόκειται, σε τελική ανάλυση, για θεραπεία πνευματική, η οποία κατατείνει στη διόρθωση του ανθρώπου, που είναι και ο σκοπός αμφοτέρων των Διαθηκών, στις οποίες ενεργεί, άλλοτε με αυστηρότητα και άλλοτε με ευσπλαγχνία κατά περίπτωση, ένας και ο αυτός Θεός.

Επομένως, το πρόβλημα της ηθικής αξιολόγησης του Θεού της Π. Διαθήκης και όσων κατατίθενται στο ιερό κείμενό της, δεν είναι πρόβλημα αυτής καθαυτής της Π. Διαθήκης, αλλά του τρόπου με τον οποίο αυτό προσεγγίζεται από τους κατά καιρούς αναγνώστες του. Είναι δε προφανές ότι, όταν προσεγγίζει κανείς σήμερα ένα τέτοιο κείμενο, που προέρχεται από την απώτατη αρχαιότητα και αποτυπώνει έναν πανάρχαιο πολιτισμό, είναι αρκετά δύσκολο να το κατανοήσει με τα πολιτιστικά δεδομένα και τις γνωσιολογικές προϋποθέσεις της σύγχρονης εποχής και κατά συνέπεια να εξαγάγει ασφαλή και σωστά συμπεράσματα.

Συνοψίζοντας, κρίνω άκρως αναγκαίο να υπογραμμίσω ότι, όσοι αγωνίζονται, εσκεμμένα ή μη, να υποβαθμίσουν την Π. Διαθήκη και να την υποτιμήσουν έναντι της Κ. Διαθήκης, με απώτερο σκοπό να την εξοβελίσουν από την Εκκλησία και την Εκπαίδευση, ισχυριζόμενοι ότι είναι δήθεν βιβλίο των Εβραίων και αφορά μόνο στο έθνος τους, ουσιαστικά ακρωτηριάζουν τη χριστιανική αλήθεια και πλήττουν βάνανυσα το κύρος της πίστεώς μας. Και τούτο, διότι αγνοούν, ότι πρόκειται για βιβλίο με παγκόσμια εμβέλεια, υπερεθνικό χαρακτήρα και διαχρονική αξία, το οποίο αποτελεί για τον Χριστιανισμό και το Δυτικό πολιτισμό εν γένει άκρως σημαντικό θρησκευτικό και πνευματικό θησαυρό. Στην πραγματικότητα δηλαδή, παραθεωρούν την αλήθεια ότι σε αυτό εμπεριέχεται το σχέδιο της θείας Οικονομίας για τη σωτηρία ολόκληρης της ανθρωπότητας· ένα σχέδιο το οποίο, πριν ολοκληρωθεί στην Καινή με το απολυτρωτικό έργο του Ιησού Χριστού, προετοιμάστηκε στην Παλαιά κατά την ιστορική διαδρομή του ισραηλιτικού λαού, ο οποίος κλήθηκε να αναλάβει το ρόλο του μεσίτη για την αποκατάσταση των σχέσεων Θεού και ανθρώπου, που διαταράχθηκαν εξαιτίας του προπατορικού αμαρτήματος. Έτσι, η Παλαιά βρίσκει τη φυσική της συνέχεια στην Καινή και η ιστορία του Ισραήλ το πλήρωμά της στην ιστορία της Εκκλησίας. Ό,τι προτυπώνεται και προεικονίζεται στην πρώτη, επαληθεύεται και πραγματοποιείται στη δεύτερη. Ο συνδετικός κρίκος που τις συνέχει και τις ενώνει είναι ο Ιησούς Χριστός, στο πρόσωπο του οποίου εκπληρώνονται οι θείες επαγγελίες, που δόθηκαν στον περιούσιο λαό του

Θεού σε σχέση με τη λύτρωση και την αποκατάσταση του ανθρώπινου γένους από το Μεσσία.

Για τους λόγους αυτούς η χριστιανική Εκκλησία, ερμηνεύοντας χριστολογικά την Π. Διαθήκη, ενσωματώνει το κείμενό της, μαζί με το κείμενο της Κ. Διαθήκης, στην Αγ.Γραφή, νομιμοποιώντας το δικαίωμά της να είναι αυτή ο «νέος Ισραήλ», ο κληρονόμος των επαγγελιών του Θεού. Εναρμονίζεται έτσι με την πίστη των αρχαίων πατέρων και εκκλησιαστικών συγγραφέων, οι οποίοι δεν κάνουν ποιοτική διάκριση μεταξύ των δύο Διαθηκών, καθώς και με τις αποφάσεις των τοπικών και οικουμενικών συνόδων, που στηρίζονται αδιακρίτως στο κείμενό τους. Παράλληλα, η Εκκλησία μας την αξιοποιεί εξίσου με την Καινή, όπως εμφανίζεται κυρίως στη λατρεία της, όπου, εκτός από τα καθιερωμένα Λειτουργικά Άναγνώσματα, που αντλεί από τα βιβλία της και διαβάσει στις ακολουθίες ή ιερές τελετές της, σχεδόν το σύνολο των ύμνων και ευχών της είναι εμπνευσμένο από τη θεματολογία και τη φρασεολογία της.

Συνεπώς, οποιαδήποτε αμφισβήτηση ή απόρριψη της Παλαιάς συμπαρασύρει αυτομάτως στην αμφισβήτηση ή την απόρριψη και της Καινής, αφού εκείνο που συνδέει άρρηκτα αμφότερες τις Διαθήκες αυτές ως πηγές της θείας Αποκαλύψεως, έτσι ώστε η μία να ερμηνεύεται και να κατανοείται δια μέσου της άλλης, είναι το πρόσωπο του Μεσσία Ιησού Χριστού. Την πίστη αυτή της Ορθοδόξου Εκκλησίας για τη μεταξύ τους στενή θεολογική σχέση συνοψίζει ο ι. Χρυσόστομος στη γνωστή ρήση του: *«Πρόελαβε τὴν Καινὴν ἢ Παλαιὰ καὶ ἡρμηνεύσεν τὴν Παλαιάν ἢ Καινὴ· καὶ πολλάκις εἶπον, ὅτι δύο Διαθῆκαι καὶ δύο παιδίσκαι καὶ δύο ἀδελφαὶ τὸν ἕνα Δεσπότην δορυφοροῦσι. Κύριος παρὰ προφήταις καταγγέλλεται· Χριστὸς ἐν Καινῇ κηρύσσεται· οὐ καινὰ τὰ καινά· πρόελαβε γὰρ τὰ παλαιά· οὐκ ἐσβέσθη τὰ παλαιά· ἡρμηνεύθη γὰρ ἐν τῇ Καινῇ»* (PG 50,796). Το αυτό εκφράζει ομοίως και ο ι. Αυγουστίνος στη λακωνική διατύπωσή του· *«Novum Testamentum in Vetere latet, Vetus Testamentum in Novo patet»* (η Καινή Διαθήκη στην Παλαιά κρύπτεται, η Παλαιά Διαθήκη στην Καινή φανερώνεται, PL 34,623).